

stojno izoblikoval. Kakor vidi bistvo kmetiškega ljudstva v človeku dejanja, tako je tudi v slogu zvesta obnova resničnosti, ki je včasih rada tekmovala s fotografskim posnetkom, spremenjena v pesniško dejanje, v doživljanje; zato mestoma uporablja tudi »prikrit govor«, ki je navidez pisateljevo poročanje, v bistvu pa samogovor ali mišljenje njegovih oseb. Glavni namen je vsekako, doseči bližino življenja in vso njegovo obilico; služi mu pri tem razširjena zgovornost oseb, ki sicer zadržuje potek dejanja, a v malo pomembni vsakdanjosti odpira neslutene vidike. — Tudi prevajavec se je vidno potrudil, da prelije original v kar najbolj ljudsko govornico. Nekaj izrazov je zelo posrečenih, prehudi lokalizmi bi pa potrebovali razlage.

Dr. J. Šile

Stefan Zweig: **Marija Antoinetta**. Prev. Fran Albrecht. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1933. 568 strani.

Pisatelj jo imenuje sliko povprečnega značaja, kakor je impresionistična doba ljubila predvsem povprečne ljudi. Naj bo to v zvezi z upadom junaštva in dekadenco človeštva, kaže se v tem dragocenost osebnosti, tudi Ivan Cankar trdi, da je običajni človek važnejši za sliko dobe kot izredni ljudje. V receptivni, pasivni dobi je človek močne volje izginjal, izginjala je tudi življenjska energija na ljubo čuvstveni vdanosti naravi. Na mesto človeške volje je stopila usoda. Stefan Zweig spada k pisateljem, ki so izšli iz impresionizma in se prilagodili tendencam nove dobe le bolj na zunaj, ko poudarja poleg opravičevalne odkritosrčnosti tudi moralno odgovornost. Izbral si je tragiko, ki jo kuje veliki dramaturg usoda, ne pa tragiko volje, ki izziva svet s svojimi zahtevami in dejanji. Trpljenje nejunaka se mu zdi človeško presunljivejše (str. 8/9), ker ga šele usoda požene iz njegove povprečnosti v neprostovoljno junaštvo. Taka je bila tragedija Marije Antoinette, ki je bila le tipična oseba igrave, lahkomišelné dobe rokokoja in se ni v ničemer individualizirala iz splošnega življenjskega sloga; šele trpljenje je iztisnilo iz nje osebno samozavedanje in tragiko človeškega dostojanstva. Pretresljiva je slika Louisa Davida, ki kaže Antoinetto na poti k šafotu, kako sedi na lojtrnem vozu, a roki sta ji zvezani z vrvjo na hrbtu. Vprašanje, ali je bila kriva veleizdaje ali ne, stopi v ozadje, kajti pojmi individualnega reda revolucije so drugačni od absolutičnega sistema, glavno je, da je morala umreti, naj je bila kriva ali ne. Njena tragika je iz višjega človeštva kakor kričavo in maščevalno plebejsko veselje, ki more vendarle enkrat izenačiti kraljico s sodrgo. Zweig jo imenuje eno najlepših tragedij (str. 11). Gotovo je to le v podobi rečeno. Ali ne spada trpljenje v moralno kategorijo, ali ne postane estetično šele v umetnosti? Po Aristotelu je tragedija »mimesis« nekega dejanja, ne dejanje samo. Na vsak način je to dopustitev estetičnega nazora o svetu, kar je impresionizem tudi bil.

Impresionistične prvine so tudi v slogu. Vse pripovedovanje se godi pretežno v sedanjiku, ki živeje predočuje nastajanje. Logični element je po možnosti odstranjen, predvsem vezniki, ki vežejo besede in stavke. Stavke ne kaže več krepke enote, kateri so podrejeni stavkovi členi in odvisni stavki,

energija celote je popustila, da se bolj dvignejo sestavni deli, ki ustrezajo vtisom in čuvstvu. Bolj ko podredje ljubi priredje, najraje brez veznikov, stavek poleg stavka, kot impresionistične barve, primitivni račun seštevanja. Mesto preciznega, točnega obrisa je običajno po več izrazov ali stavkov, da zabrišejo ostrost pojma in ga odrinejo v občutje. To je širina sloga, ne pa dogajanja. Sploh pa je mogoče v prestavah le deloma ohraniti pristnost sloga, zato se je treba omejiti na splošnosti.

Spis je predvsem umetniška tvorba, čeprav prevzema nalogo zgodovinarja. Na osnovi boljših virov in na osnovi boljšega psihološkega vglobljenja hoče ugotoviti zgodovinsko resnico o nesrečni kraljici. Pisatelj smatra za svojo nalogo, da bi razložil človeka v zgodovini, ga počlovečil in našel resnico v njem (str. 565). Podlaga mu je pri tem današnji človek in nazor nove stvarnosti, ki meni, da si zakonski drug lahko privošči novo mladost, ko je poskrbel za zarod in družino. Tudi Antoinetta je tako storila proti koncu svojega zakona z napol idiotskim kraljem Ludvikom XVI. Najnovejša najdba njenih pisem je zato pisatelja nagnila, da je pokazal v njej ženo, ki jo sodobni nazor opravičuje. O. Walzel v svoji *Deutsche Dichtung von Gottsched bis zur Gegenwart* (Wildpark-Potsdam) omenja poleg zgodovinskega romana, ki hoče izslediti preteklost, še drugo smer, kjer ni vrednota sorodnost preteklosti in našega časa, ampak pogled v naloge sedanjosti, kjer zgodovina dviga samozavedanje sodobnega človeka, klasični utile. Zweig ostaja pri dulce in izsledovanju zgodovinske resnice, ki jo sedanjost le opravičuje, bolje razume, a sedanjemu človeku ne pove drugega kot zgodovinsko ugotovitev, da absolutizmu sledi revolucija. Umetnik je prevzel zgodovinarju nalogo, da predoči lepo tragedijo.

Povest je predvsem snovno privlačna, saj gre za najbolj delikatne stvari, na primer: zakaj je kraljica šele po sedmih letih spočela, ali je bila vlačuga dvorjanskih plemičev, kot jo je dolžila revolucija, ki ji je očitala tudi incest z malim dauphinom, kako je bilo s slovito ogrlico itd. A poleg tega dobimo lepo sliko dveh kultur: formalistična doba miniaturnega klasicizma v rokokojski dobi, in revolucija, ki otvarja vhod v svobodo in pravice individua; ko prehaja absolutistični sistem v demokratskega, se pojmi spreminjajo: patriotizem kot zvestoba kralju postane zvestoba domovini. Krasno je tudi predočen Mirabeau v vsej svoji veličini, portreti drugih revolucionarjev se pa ne morejo meriti s Hugojevimi, seveda tudi ne posegajo toliko v ožji krog kraljice. Z Antoinetto je legla v grob tudi rokokojska kultura, ki je podtalno že čutila veselje narave in svobodne individualnosti. Kraljica si je napravila arkadijski vrt, kjer se je lahko oprstila formalizma in molzla krave v srebrne posode. Tedaj uspevajo dvolične narave kot ona in njen brat Jožef II., cesar avstrijski, ki delajo za masko prostaške dvoumnosti. V revoluciji pa zmaga gigantska narava Rousseaujevih spisov. Zdaj zrastejo velikanske osebnosti revolucionarjev v nedogledne višine. Novi duh ustvari tudi individualne oblike, najprej v državnem in družabnem življenju in nato tudi v umetnosti.

Dr. J. Šile